

A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai

Miskolci Egyetem
Miskolc
2012

A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai

Szerkesztő:

dr. jur. Raisz Anikó, PhD
adjunktus, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Technikai szerkesztő:

dr. jur. Raisz Anikó, PhD
adjunktus, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

A kötet szerzői:

Bándi Gyula, Csák Csilla, Csatlós Erzsébet, Erdős Éva, Fodor László, Philippe Haymoz, Kardos András, Kárpáti Orsolya, Kecskés Gábor, Kirs Eszter, Marinkás György, Nagy Zoltán, Olajos István, Pánovics Attila, Raisz Anikó, Szabó Marcel, Szemesi Sándor, Szilágyi János Ede, Tahyné Kovács Ágnes, Varga Judit, Varga Zoltán, Vásárhelyi Gábor

Borítóterv:

Varga Attila Károly, adjunktus

Nyomdai munkálatok: Gazdász-Elasztik Kft.

3534 Miskolc, Szervezet u. 67. • 06-46/379-530

Felelős vezető: Vesza József

Koordinátor:

Dr. Simon Andrea, adjunktus

A tanulmánykötet „A felsőoktatás minőségének javítása kiválósági központok fejlesztésére alapozva a Miskolci Egyetem stratégiai kutatási területein” című, TAMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 számú projekt keretében készült. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg. This book was carried out as part of the TAMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 project with support by the European Union, co-financed by the European Social Fund.

SZÉCHENYI TERV

Borítókép: Switzerland is beautiful. Szerző: Tambako the Jaguar. Forrás (2012.11.01.):

http://farm5.static.flickr.com/4123/4787402073_e48d62e71e_o.jpg

© Minden jog fenntartva!

A kiadó írásbeli engedélye nélkül tilos e kiadványt részben vagy egészben sokszorosítani, vagy más módon rögzíteni és hasznosítani!

ISBN 978-963-358-017-2

Kiadja a Miskolci Egyetem

A kiadásért felelős:

Dr. Gácsi Zoltán szakmai vezető

Dr. Szemmelveisz Tamás projektmenedzser

Tartalomjegyzék

Előszó	5
Bándi Gyula	
<i>Gondolatok a környezethez való jogról</i>	6
Csák Csilla	
<i>A környezeti kárfelelősségi rendszerek dogmatikai alapjai</i>	16
Csatlós Erzsébet	
<i>Környezetvédelem és az emberiség közös öröksége: gyakorlati problémák a sarkvidékek térségében</i>	27
Erdős Éva	
<i>A beruházás ösztönzés és a környezetvédelem</i>	38
Fodor László	
<i>A CO₂ leválasztásának és tárolásának (CCS) nemzetközi vetületei</i>	51
Philippe Haymoz	
<i>Anwendung internationaler und nationaler Normen: Dreissig Jahre Schutz des Wolfs in der Schweiz, 1982-2012</i>	62
Kardos András	
<i>Szennyezés vízben és víz mentén – A XXI. század problémái</i>	73
Kárpáti Orsolya	
<i>A természeti erőforrások nyilvántartásának rendszere Magyarországon</i>	84
Kecskés Gábor	
<i>A felelősségi kérdések megjelenése a biodiverzitás témakörében</i>	92
Kirs Eszter	
<i>A környezet védelme a nemzetközi büntetőjogban</i>	101
Marinkás György	
<i>Az őslakosok jogainak megjelenése az Amerikaközi Rendszerben: az őslakosok joga ősi földjeikre</i>	108
Nagy Zoltán	
<i>Az emisszió-kereskedelmi rendszerek szerepe a környezetpolitikában</i>	118

Olajos István

A megújuló energiával működtetett távhő rendszerek kialakításának földhasználati és társasági jogi alapkérdései 129

Pánovics Attila

Környezeti szelvényjogok három jogrendszer metszéspontjában 138

Raisz Anikó

Magyarország felszín alatti vizei a nemzetközi jog újabb megközelítésében – Kincs, ami nincs? 149

Szabó Marcel

A fenntartható fejlődés: nemzetközi jogi elmélet és szerződéses gyakorlat 161

Szemesi Sándor

Környezetvédelmi kérdések az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában 175

Szilágyi János Ede

Vizeink védelme a kétoldalú nemzetközi megállapodások tükrében 185

Tahyné Kovács Ágnes

A GMO-k jogi szabályozásáról egyes környezetjogi alapelvek, különösen a fenntarthatóság jegyében 196

Varga Judit – Vásárhelyi Gábor

Concept for a European Industrial Disaster Risk Sharing Facility: A lesson learned from the Hungarian red sludge disaster 207

Varga Zoltán

Energiaadózás Magyarországon 216

Környezetvédelem és az emberiség közös öröksége: gyakorlati problémák a sarkvidékek térségében

Csatlós Erzsébet*

1. Az emberiség közös örökségének koncepciója

Az emberiség közös örökségének jogintézménye 1967-ben jelent meg a nemzetközi jog palettáján elsősorban annak biztosítása érdekében, hogy a tengerfenék erőforrásait ne csak egyes kivételes – elsősorban anyagi és földrajzi – helyzetben lévő államok élvezzék, hanem a fejlődő és a tengerparttal nem rendelkező államok is.¹ Jelenleg mindössze két terület, a tengerfenék,² illetve a világűr³ esik ezen kategória alá, és még a fogalmi elemeinek jelentése is zavaros. Az 1982-es tengeri jogi egyezmény rendelkezik legrészletesebben annak jellegéről, és 4 fő pontban jelöli meg a lényegét.

1. Egyetlen állam sem igényelhet vagy gyakorolhat szuverenitást vagy szuverén jogokat a tengerfenék vagy erőforrásai valamely része felett. Sem szuverenitásra vagy szuverén jogok gyakorlására vonatkozó ilyen igény vagy azok gyakorlása, sem az ilyen kisajátítás nem ismerhető el.⁴
2. A tengerfenék erőforrásai feletti minden jogot az emberiségre mint egészre ruháznak, amelynek nevében egy közös kezelő szerv, a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság (*International Seabed Authority – ISA*) cselekszik.⁵
3. A tengerfenék erőforrásait és annak hasznait az emberiség között egyenlően kell felosztani.⁶ Ez nem azt jelenti, hogy nem lehet kiaknázni a hasznokat, hanem csak azt, hogy közös kezelőszervezeten keresztül lehet azt megtenni.
4. Az államok tengerfenékekkel kapcsolatos magatartása a béke fenntartása a biztonság és a nemzetközi együttműködés és kölcsönös egyetértés érdekében gyakorolható.⁷

* dr. jur. Csatlós Erzsébet, PhD, tudományos segédmunkatárs, Szegedi Egyetem ÁJK

¹ GUNTRIP, Edward: The Common Heritage of Mankind: an Adequate Regime for Managing the Deep Seabed? *Melbourne Journal of International Law*, 2003/4, 3-4. p.

² United Nations Convention on the Law of the Sea Montego Bay, 10 December 1982. 1833 U.N.T.S. 3. [UNCLOS] 136. cikk.

³ Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies [Moon Treaty] 5 Dec., 1979, 1363 UNTS 3. 13. cikk.

⁴ UNCLOS 137. cikk (1)

⁵ UNCLOS 137. cikk (2).

⁶ UNCLOS 137. cikk (3); 140. cikk.

⁷ UNCLOS 138. cikk; 141. cikk.

A koncepció egyik velejárója azonban a környezetvédelem irányába mutat: tekintettel arra, hogy a hatálya alatt álló területeken sokáig gyakorlatilag gazdasági tevékenység még a közös elvek mentén sem zajlott, így az ökoszisztéma is védve volt annak káros hatásaitól. A technikai fejlődés nyomán felgyorsult kontinentális talapzati kiaknázások miatt azonban az 1980-as évek elejétől kezdődően már kifejezetten környezetvédelmi eszközként kezdtek hivatkozni az emberiség közös örökségére, mint jogi eszközre.⁸

Másrészt nem szokás emlegetni, azonban a tengerfenékekkel kapcsolatos tevékenységek keretében a tengeri környezetvédelem érdekében tett lépést, amely a kitermelés engedélyezésével függ össze. A részletszabályokat a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság jogosult elfogadni a part és a tengeri környezet ökológiai egyensúlyát befolyásoló veszélyek ellenőrzése, valamint a természeti erőforrásainak megőrzése és védelme, a tengeri közeg flórájában és faunájában okozott kár megelőzése érdekében, különös figyelmet fordítva a fúrás, kotrás, talajkitermelés, hulladékeltávolítás, létesítmények, csővezetékek és a tevékenységhez kapcsolódó más berendezések építése, üzemeltetése, fenntartása és működtetése veszélyeire.⁹

Az utóbbi időben elsősorban az Északi-sarkvidéken a kontinentális talapzat felosztása iránt indult verseny miatt került előtérbe annak lehetősége, hogy vajon nem lenne-e célszerű a különösen érzékeny ökoszisztéma miatt felhagyni a versennyel, és az emberiség közös örökségként kezelve eleve megakadályozni a kiaknázásokat. Az Antarktisz esetén hasonló a helyzet azzal a különbséggel, hogy a 60. szélességi körtől délre közös kezelés alatt áll a terület, ahol közös akaratból, elsősorban környezetvédelmi indíttatásból odázták el a terület kiaknázását.

A tanulmány annak feltárására tesz kísérletet, hogy az emberiség közös öröksége, mint nemzetközi jogi kategória milyen kihívásokkal néz szembe a sarkvidékeken, és hogy ennek fényében mennyire lehet alkalmas környezetvédelmi célú eszköznek.

2. A Nemzetközi Tengerfenék Hatóság és a környezetvédelem

A Nemzetközi Tengerfenék Hatóság 1994-ben jött létre,¹⁰ mint az állami szuverenitáson kívül eső területek közös kezelőszerve, sokáig ugyanis a technikai fejlettség szintje miatt nem is volt szükség a tevékenységére. Jelenleg is mindössze 11, egyenként 15 éves periódusra vonatkozó kiaknázási szerződés van hatályban, amelyből kilenc a Clarion-Clipperton-zónára vonatkozik, egy a Közép-Indiai-óceánra, egy pedig Dél-Nyugat-Indiai Hátság területére, a szerződő felek köre származási országot tekintve pedig igen változatos.¹¹

⁸ BASLAR, Kemal: *The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law*. The Hague, 1998, Martinus Nijhoff Publishers, 277. p.

⁹ UNCLOS 145. cikk.

¹⁰ Agreement relating to the implementation of Part XI of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982, New York, 28 July 1994. 1836 UNTS 3.

¹¹ Két kínai vállalat, egy bolgár-cseh-kubai-lengyel-orosz-szlovák közös projekt, valamint Oroszország, a Koreai Köztársaság (Dél-Korea) Japán, Franciaország, India, Németország, Nauru és

Az 1994-es, a tengerjogi egyezményt módosító egyezményt 160 állam írta alá, és ebből csak 18 nem erősítette meg, arról viszont vita van, hogy vajon lehet-e szokásjognak tekinteni a joghatóságára vonatkozó szabályokat, vagy sem. A szervezetben, vagyis a 36 tagú, Tanács nevű főszerződésben 12 olyan állam ül, akik a cél szempontjából a legnagyobb gazdasági potenciált képviselik, míg a többség, 18 állam, az egyenlő földrajzi eloszlás elvének biztosításával van jelen, feltéve, hogy mindegyik földrajzi régióból legalább 1 tagot megválasztanak. Ezen rendelkezés alkalmazásában a földrajzi régiók: Afrika, Ázsia, Kelet-Európa (szocialista), Latin-Amerika, Nyugat-Európa és egyéb. Ezen felül 6 tagot azok közül a fejlődő államok közül választanak, amelyek különleges érdeket képviselnek: a nagy népességgel rendelkező államok, a tengerparttal nem rendelkező vagy földrajzilag hátrányos fekvésű államok, amelyek a tengerfenékről származó ásványosztályok legnagyobb importőrei, vagy ezeknek potenciális termelői, valamint a legkevésbé fejlett államok.¹² Mivel a Hatóság hozza a döntéseket, így az összetétel nyomán leképeződik az emberiség.

De mi a helyzet a környezetvédelemmel? Ennek szabályozását az UNCLOS a Nemzetközi Tengerfenék Hatóságra bízta, amely a kiaknázási szerződések megkötésénél figyelemmel van arra, hogy megfelelő környezetvédelmi szabályok birtokában kezdjék meg azokat.¹³ A szabályozás miatt a szerződő fél már a kiaknázási pályázat során köteles részletes környezetvédelmi hatásvizsgálatot és tervet készíteni, a munkálatok során pedig a kiaknázási szerződés szigorú, a *riói deklaráció* nyomán a megelőzés szabályainak megfelelő rendelkezéseket betartani.¹⁴ A felelősségi kérdések miatt akár állami cég, akár magánszervezet, vagy természetes személy a szerződő fél, elengedhetetlen, hogy egy vagy több állam (*sponsoring State*) támogatása alatt álljon, amelynek tényét az állam(ok) deklarációban rögzíti.¹⁵ Azt azonban nem szabad elfelejteni, hogy az emberiség közös örökségeként aposztrofált tengerfenéken való igazgatás és ellenőrzés nem elsősorban környezetvédelmi, hanem a gazdasági célú, és emellett igyekszik gondoskodni arról, hogy a környezet lehetőleg ne károsodjon, és a fenntartható fejlődés biztosított legyen.¹⁶ A rezsim tehát nem elsősorban környezetvédelmet szolgál, hanem közös hasznosítást és a közös profitelosztást.

Toga is képviselteti magát a tengerfenék kiaknázásában. Lásd: International Seabed Authority Handbook 2012. 31. p. Forrás (2012.08.19.):

<http://www.isa.org.jm/files/documents/EN/Handbook/HB2012.pdf>

¹² UNCLOS 161. cikk (1).

¹³ Lásd: Protection of the Seabed Environment. Forrás (2012.08.29.):

<http://www.isa.org.jm/files/documents/EN/Brochures/ENG4.pdf>

¹⁴ Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Nodules in the Area (a továbbiakban Mining Code). Forrás (2012.09.12.):

<http://www.isa.org.jm/files/documents/EN/Regs/MiningCode.pdf> R. 31 (4)

¹⁵ Mining Code R. 11.

¹⁶ UNCLOS 160-162. cikk.

3. A sarkvidékek környezete és a védelem szükségessége

A hóval borított jégtakaró a napsugárzás 85-90%-át, míg a nyílt vízfelszín mindössze 10%-ot ver vissza. Így egyre több a víz, az elnyelt napsugárzás pedig tovább fokozza a jégolvadást, amittől megemelkedik a vízfelszín, és megváltozik az áramlatok mozgására is. A klímaváltozás ezeken a területeken tehát többet jelent, mint pusztán időjárás-változást.¹⁷ A jégpáncél visszahúzóásával a vízi közlekedés egyre nagyobb hangsúlyt kap, a halászati lehetőségek bővülnek, a kontinentális talapzat ásványkincseinek kiaknázása pedig szintén elérhetővé válik a közeljövőben, hiszen például a világ eddig fel nem tárt kőolaj- és földgázkészleteinek 25%-át az Arktisz rejteli.¹⁸ Becslések szerint a világ kőolaj- és földgáz-felhasználásának 40%-át 2015-re már az *offshore* kiaknázások fogják adni, ez a ráta pedig a jégtakaró olvadásával csak emelkedni fog, hiszen megszűnik majd a munkálatokat akadályozó természetes akadály.¹⁹ A kiaknázás, valamint a megnövekedett hajóforgalom egyúttal magával vonja az olajszenyezés veszélyét. Az sem elhanyagolható tény, hogy a kitermelések során keletkező metán hozzájárul a felmelegedéshez, a felmelegedés pedig tovább könnyíti a kitermelési munkálatok lebonyolítását.²⁰

A jeges környezet megnehezíti és meghosszabbítja a lebontási folyamatokat.²¹ Átlagos körülmények között a vízbe ömlött olaj 50%-a az első héten elbomlik, az extrém időjárási viszonyok között viszont ez az időszak azonban akár 50 évre is kitolódhat,²² ezt támasztja alá az *Exxon Valdez* 1989-es balesete is,²³ amelynek az olajából még a mai napig is bőven találhatóak nyomok az alaszakai partoknál.

A sarkvidékek környezet számára tehát a legnagyobb veszélyt a kontinentális talapzat kiaknázása jelenti.

¹⁷ Lásd FRENCH, Duncan – SCOTT, Karen: International Legal Implications of Climate Change for the Polar Regions: Too Much, Too Little, Too Late? *Melbourne Journal of International Law*, 2009/10, 631-654. p.

¹⁸ OSHERENKO, Gail – YOUNG, Oran R.: *The Age of the Arctic: Hot Conflicts and Cold Realities*. Cambridge, 1989, Cambridge University Press, 45. p.

¹⁹ THEOLOGITIS, Dimitrios: The EU Perspective for Energy and Maritime Transport. Speech at Conference „Common Concern for the Arctic, Ilulissat, Greenland, 9 September 2008. Forrás (2012.08.14.):

http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2008-750/at_download/publicationfile 113. p.

²⁰ KURLANTZICK, Joshua: What Lies Beneath. *The American Prospect*, November 2006, 30. p.

²¹ Arctic Oil Activity Seen Up, Eco-Risks Loom, 2008. Forrás (2009.05.25.): <http://www.planetark.com/dailynewsstory.cfm/newsid/46546/story.htm>

²² SCHACTER, Oscar — SERWER, Daniel: Marine Pollution and Remedies. *AJIL*, 65 1971/84, 89. p.

²³ Az Arktisz történetének első olajkatasztrófájára 1989-ben került sor, amikor az alaszakai partoknál egy hatalmas olajtanker, az *Exxon Valdez* elsüllyedt, a 200 millió liternyi rakománya pedig a a tengerbe ömlött, közvetlenül beborítva ezzel egy 28.000. km²-es területet. CURL, H. – BARTON, K. – HARRIS, K.: *Oil Spill Case Histories 1967-1991. Summaries of Significant U.S. and International Spills*. National Technical Information Service Report No. HMRAD 92-11., Alexandria, 1992, 80-86. p.

4. Az emberiség közös öröksége a sarkvidékeken: a tengerfenék

A kontinentális talapzat az alapvonalától, számított 200 tengeri mérföldön belül a parti állam egyoldalú aktusával megvonható.²⁴ Amennyiben a parti állam 200 tengeri mérföldön túl is igényt tart a kontinentális talapzat feletti kizárólagos állami jogosítványokra, akkor ezen rész tekintetében a határookra vonatkozó információt a parti állam a méltányos földrajzi részvétel alapján felállított Kontinentális Talapzat Bizottságnak (*Commission on the Limits of Continental Shelf – CLCS*) köteles benyújtani.²⁵ A CLCS szerepe kulcsfontosságú, ugyanis kizárólag annak eljárása nyomán lehet élni az 1982-es tengerjogi egyezmény [*United Nations Convention on the Law of the Sea – UNCLOS*] cikke által kínált lehetőséggel, és 200 tengeri mérföldön túli kontinentális talapzat részekre is kiterjeszteni a külső határokat.²⁶ Ezzel ellentétes nézetek szerint azonban tény, hogy a kontinentális talapzat a szárazföldi terület természetes meghosszabbítása, és ez független mindenféle távolsági limittől. Ha CLCS előtt nem csak az UNCLOS részes államai indíthatnák eljárást,²⁷ az sem változtatna viszont azon, hogy a nem részes államok nem az UNCLOS 76. cikke alapján terjesztik ki az uralmukat, így az általuk kijelölt – akár a CLCS által adott javaslatnak megfelelő – külső határok a 76. cikk 8. pontja alapján nem lesznek véglegesnek és kötelezőnek tekintendők.²⁸

4.1. Tengerfenék az Arktiszon

Az Arktisz területén már javában zajlik az eljárás, amellyel a kontinentális talapzat külső határait vonják meg, már csak Kanada és az USA hiányzik azon államok sorából, akik még nem adtak be kérelmet,²⁹ amelyre az adott állam vonatkozásában az UNCLOS

²⁴ JARES, Vladimir: The Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles: the Work of the Commission on the Limits of the Continental Shelf and the Arctic. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2009/42, 1265. p.

²⁵ UNCLOS II. jegyzőkönyv; KUNOY, Bjorn: A New Arctic Conquest: the Arctic Outre Continental Margin. *Nordic Journal of International Law*, 2007/76, 466. p.

²⁶ WOLFRUM, Rüdiger: The Outer Continental Shelf: Some Considerations Concerning Application and the Potential Role of the International Tribunal for the Law of the Sea, Presentation at 73rd Biennial Conference of the International Law Association, Rio de Janeiro, Brazil, 21 August 2008. 5-6. p.; Forrás (2011.10.03.): http://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/statements_of_president/wolfrum/ila_rio_210808_eng.pdf

²⁷ Az eljárási szabályok általános jelleggel a parti államot (*coastal State*) jelölik meg a beadvány előterjesztésére jogosultat, és nem az UNCLOS-ban részes állam terminológiáját használja, viszont kifejezetten az UNCLOS adott állam vonatkozásában kezdődő időbeli hatályát jelöli meg a beadvány betérjesztésére rendelkezésre álló időtartam kezdeteként, és ilyen dátummal nyilvánvalóan csak az egyezményben részes állam rendelkezik. Rules of Procedure of the Commission on the Limits of the Continental Shelf, Twenty-first session, 17 March-18 April 2008, UN Doc. CLCS/40/Rev.1. (Rules of Procedure) 45. pont.

²⁸ WOLFRUM 2008, 7. p.

²⁹ Az eddig beérkezett, illetve elbírált igényekről lásd: Submissions, through the Secretary-General of the United Nations, to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, pursuant to article

hatálybalépésétől számított 10 éven belül van lehetőség, amelyet azonban a gyakorlat igen tágan értelmez.³⁰ A probléma azzal van, hogy amíg nincsenek kijelölve az állami szuverenitás külső határai, addig nem lehet meghatározni a tengerfenék kiterjedését, és így az emberiség közös örökségének tárgyát sem. Ez főként az USA miatt érdekes kérdés, hiszen nem részese az UNCLOS-nak.³¹ 2007. október 31-én a Szenátus külügyi bizottsága támogatását adta ahhoz, hogy a Szenátus ratifikálja az UNCLOS-t, mivel ennek hiányában a potenciális kontinentális talapzat iránti igényeinek sem lehet jövője, ráadásul a Nemzetközi Tengerfenék Hatóságnak sem lehet a tagja.³² Az USA azonban jelentős kontinentális talapzati igényekkel rendelkezik az Arktiszon, amelyet azonban tradicionálisan a Truman deklarációra alapít.³³ Kérdés, hogy ha elhatárolásra kerül a sor, ki lehet-e zárni az UNCLOS 76. cikkének szokásjogi alapon való érvényesülését a Truman deklarációban lefektetett, és az 1958-as kontinentális talapzatról szóló egyezményben – amelynek az USA is részese – foglalt szabállyal szemben.³⁴

4.2. Tengerfenék az Antarktiszon

A tengeren gyakorolt szuverenitás jogalapját a földrajzi összefüggés elvének nyomán kétséget kizáróan a parti állam szárazföldön gyakorolt jogaiból vezetik le. Azok az államok, amelyek területi igényvel léptek fel az Antarktiszon úgy vélik, hogy a nem igényelt szektoron kívül mindenhol van parti tenger is.³⁵ Ez már csak azért is hibás felvetés, mert a parti tenger államterületnek minősül, és mivel az Antarktiszon nincs állam, így kizárt, hogy a szárazföldet övező tengeri sáv ekként minősülhetne. A később kialakult *kizárólagos gazdasági övezet* kérdésében azonban megoszlanak az álláspontok:

76, paragraph 8, of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982. Updated on 15 June 2012. Forrás (2012.08.20.):

http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/commission_submissions.htm

³⁰ Lásd Decision regarding the date of commencement of the ten-year period for making submissions to the Commission on the Limits of the Continental Shelf set out in article 4 of Annex II to the United Nations Convention on the Law of the Sea (29 May 2001). UN Doc. SPLOS/72. a) pont; KUNOY, Bjorn: The 10 Year Time Frame to Disputed Areas. *Ocean Development & International Law*, 2009/40, 132. p.

³¹ BROWNE, Marjorie A.: The U.N. Law of The Sea Convention and The United States: Developments Since October 2003, *CRS Report for Congress*, Oct. 31. 2007/4. Forrás (2011.01.29.): <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS21890.pdf>; RICHARDSON, Elliot L.: Power, Mobility and the Law of the Sea. *Foreign Affairs*, 58 1980/4, 902-919. p.; MCDORMAN, Ted L.: Global Ocean Governance and International Adjudicative Dispute Resolution. *Ocean & Coastal Management*, 2000/43, 259. p.

³² BROWNE 2007, 6-8. p.; ISTEAD, Kathryn: Sovereignty in the Arctic: an Analysis of Territorial Disputes & Environmental Policy Considerations, *Journal of Transnational Law & Policy*, 18 2009/2, 364. p.

³³ ISTEAD 2009, 365. p.

³⁴ Az USA 1958. szeptember 15-én írta alá, és 1961. április 12-én ratifikálta. Status of Treaty. Forrás (2011.09.10.):

http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=UNTSO&tabid=2&mtdsg_no=XXI-4&chapter=21&lang=en#Participants

³⁵ JESSUP, Philip C.: Sovereignty in Antarctica. *AJIL*, 1947/41, 118. p.; JOYNER, Christopher C.: The Exclusive Economic Zone and Antarctica. *Virginia Journal of International Law*, 21 1981/4, 724. p.

akiknek lenne területi igényük, azok szerint a kizárólagos gazdasági övezet megvonása nem minősül az Antarktisz Szerződés IV. cikke szerinti új igénynek,³⁶ míg mások szerint annak minősül, így jogilag nem lehetséges annak kijelölése és megvonása.³⁷ Az UNCLOS szerint a parti állam egyoldalú aktussal, egy egyszerű nemzeti jogalkotási termékkel deklarálhatja a kizárólagos gazdasági övezet létét, és az USA kivételével az Antarktisz szerződésben részes államok az UNCLOS-nak is részesei.³⁸ Más kérdés, hogy mára már a szokásjog elemévé vált a kizárólagos gazdasági övezet létjogosultsága, bár nincs rá példa, hogy államterületnek nem minősülő térség esetében hogyan is alakul a kijelölése, illetve a határok esetleges megvonása, ahogy a parti tenger, mint államterületként elismert tengerrész esetében sincs erre irányuló gyakorlat. Ez – hogy az Antarktisznak tulajdonképpen nincsenek hivatalosan deklarált tengerjogi zónái – több nehézséget is okoz a gyakorlatban.³⁹

Az Antarktisz környékén szárazfölddel rendelkező államok tengerjogi övezetei átfedésbe kerülhetnek az Antarktiszéival, és nem tisztázott, hogy kivel is kellene tárgyalni a közös határ miatt.⁴⁰ A kontinentális talapzat és annak külső határainak megvonása tekintetében az 1959-es egyezmény IV. cikke ugyan igénymoratóriumot hirdetett, de a kontinentális talapzathoz való jog *ipso iure* megilleti a parti államot, az nem jelentheti az igények megnövekedését. A probléma az, hogy parti államról az Antarktisz esetén nem beszélhetünk, tekintettel arra, hogy ott nincs államterület, viszont mind a hét potenciális igénylő⁴¹ részese az UNCLOS-nak, a 200 tengeri mérföldön túli igényeket pedig csak az

³⁶ 1. Jelen szerződés egyetlen rendelkezése sem értelmezhető úgy, hogy

(a) az bármely Szerződő Fél az Antarktiszra vonatkozó területi szuverenitással kapcsolatos korábban megerősített jogairól vagy igényeiről való lemondás;

(b) annak jelentése az Antarktisz területi szuverenitásához kapcsolódó bármely olyan jogalapjáról való lemondás vagy csökkentés, amely a területen végzett állami tevékenységen, vagy az ott tartózkodó állampolgárai tevékenységén alapulnak; vagy

(c) prejudikálják azon Szerződő Felek helyzetét, amelyek elismerik vagy sem más államok jogát vagy igényét az Antarktisz területi szuverenitása kérdésében.

2. Amíg az Egyezmény hatályban van, semmilyen tény vagy tevékenység nem szolgálhat alapul az Antarktiszon való területi szuverenitás iránti igény megerősítéséhez, támogatásához, vitatásához, vagy szuverén jogok létesítéséhez.

A Szerződés hatálya alatt az Antarktiszon való területi szuverenitásra irányulóan sem új igény, sem a fennálló igények kiterjesztésére nincs mód. The Antarctic Treaty, Washington, 1 December 1959. 402 UNTS 71. [AT]

³⁷ CONFORTI, Benedetto: Territorial Claims in Antarctica: A Modern Way to Deal with an Old Problem. *Cornell International Law Journal*, 1986/19, 251. p.

³⁸ Lásd: Az UNCLOS státusza. Forrás (2012.08.29.):

http://www.un.org/Depts/los/reference_files/status2010.pdf; Az Antarktisz Szerződési rendszer státusza. Forrás (2012.08.29.): http://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=en

³⁹ GOLITSYN, Vladimir: Balancing Sovereign Interests beyond National Jurisdictions. In: Berkman - LANG - WALTON - YOUNG (szerk.): *Science Diplomacy: 50th Anniversary Antarctic Treaty Summit*. Washington D.C., 2011, Smithsonian Institute, 53. p.

⁴⁰ Lásd SCOTT, N.: Managing Sovereignty and Jurisdictional Disputes in the Antarctic. The State of Sovereignty, 20th Anniversary Conference of the International Boundaries Research Unit, Durham, UK, 1-3 April 2009, 8. p. Forrás (2011.11.20.):

http://www.dur.ac.uk/resources/ibru/conferences/sos/karen_scott_paper.pdf

⁴¹ Ezek az államok – Argentína, Ausztrália, Chile, Franciaország, Új-Zéland, Norvégia és az Egyesült Királyság – nem mondanak le a területi igényükről, és az egyezmény sem értelmezhető

UNCLOS adott államban való hatálybalépésétől számított 10 éven belül lehet betervezni a CLCS testületéhez. Abban az esetben ugyanis, ha az állam kifut ebből az időkeretből, akkor a kontinentális talapzatának külső határát automatikusan az UNCLOS 76. cikk (1) pontja alapján rögzítik, vagyis legfeljebb az alapvonalától számított 200 tengeri mérföldben.⁴² Így a többi rész tengerfenékként a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság kezelésébe kerül, mint az *emberiség közös öröksége*.⁴³ Jelenleg azonban ki jogosult esetleg eljárást indítani a CLCS előtt? A Konzultatív Gyűlésnek nincs szerződésalkötési jogosultsága, így nem részese az UNCLOS-nak, és nem is jogosult nemzetközi szervezetek előtt eljárni. Annak viszont nincs akadálya, hogy olyan döntést hozzon, amely felhatalmazza erre az érintett államokat. Az UNCLOS nem tiltja a csoportos igénybenyújtást, viszont a kontinentális talapzat definíciója feltételezi az államterület létét, hiszen a kontinentális talapzat nem más, mint az államterület meghosszabbítása, a CLCS pedig csak azt vizsgálja, hogy a 200 tengeri mérföldön túli igényelt terület annak a szerves része-e. Vajon egy ilyen döntés nem lenne ellentétes az Arktisz Szerződés IV. cikkével? Ezekre a kérdésekre nem ad választ az ATS, és a jogirodalom is csak találgatásokba bocsátkozik, hogy hogyan is alakul majd az Antarktisz jogi helyzete.⁴⁴

A kontinentális talapzat külső határának megállapítása tehát több problémát is felvet, amire az Antarktisz Szerződésrendszer nem ad megoldást. Ki a parti állam az Antarktiszon? Van-e parti állama egyáltalán? És ki gyakorolja a szuverén jogokat az ATS területi hatályán?⁴⁵

Az első Antarktisszal kapcsolatos kérdésben érdekelt állam Ausztrália volt, aki elkészítette a kontinentális talapzat külső, 200 tengeri mérföldön túli határainak megállapítása iránti kérelmet tartalmazó beadványát, amelynek szerves részét képezték olyan területe is, amelyek vonatkozásában a kontinentális talapzat már jóval az ATS területi hatálya alá tartoznak, vagyis a 60. szélességi kör alatt húzódnak.⁴⁶ A beadvány az Ausztrál Antarktisz Területet is tartalmazta, ám azt a kérést is, hogy a CLCS ne foglaljon állást a területhez tartozó kontinentális talapzat kérdésében, mivel azt területi vita alatt állónak minősítette az ausztrál kormány. Ennek ellenére az ausztrál beadványt éles

ügy, hogy arra lehetne következtetni, hogy felhagyjanak a területszerzési szándékkal, erre utal az AT IV. cikk 1. b) pontja. AUBURN, F. M.: *Antarctic Law & Politics*. London, 1982, Hurst, 147-54. p.

⁴² Scientific and Technical Guidelines of the Commission on the Limits of Continental Shelf, UN. Doc. CLCS/11 of 13 May 1999. 2.2.4. cikk.

⁴³ VIDAS 2000, 206. p.

⁴⁴ ELFERINK, Alex G. Oude: The Continental Shelf of Antarctica: Implications of the Requirement to Make a Submission to the CLCS under Article 76 of the LOS Convention. *International Journal of Marine & Coastal Law*, 2002/17, 510. p.

⁴⁵ A CLCS nem vehet részt az államok közötti viták megoldásában, ajánlásaival nem is prejudikálhatja azt. Az Antarktisz esetében pedig a parti állam kérdése is nyitott, ráadásul ott van az angol, chilei és argentin szektort érintő területi vita, arról nem is beszélve, hogy ha teret engednénk az állami igényeknek a kontinensen, akkor nyilvánvalóan nem csak az eredeti hét igényrel bíró állammal kellene számolni. Rules of Procedure, Annex I. 5. cikk; MACNAB, Ron: The Case for Transparency in the Delimitation of the Outer Continental Shelf in Accordance with UNCLOS Article 76. *Ocean Development & International Law*, 2004/35, 11-12. p.

⁴⁶ Continental Shelf Submission of Australia. Executive Summary. 15 November 2004; 11-13. p. Forrás (2011.11.22.):

http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/Documents/aus_doc_es_web_delive ry.pdf

kritikával illetve az USA, Oroszország, Japán, Hollandia, Németország és India is, akik felhívták a figyelmet az Antarktisz szerződés IV. cikkével való összhang hiányára.⁴⁷ Ezt követően Új-Zéland és az Egyesült Királyság is elkészítette részleges beadványát a déli területeik vonatkozásában, de az antarktisi kontinenst – és az azon igényelt területükhöz tartozó kontinentális talapzatot – mellőzték abból.⁴⁸

A beadványok közül eddig csak az ausztrál kormányéval foglalkozott részletesen a CLCS. Az Antarktiszhoz tartozó kontinentális talapzat kérdését mellőzték, de ezen felül azokon a területeken is vonakodtak megállapítani a külső határt, ahol az átfedésbe kerül az Antarktisz körül képzeletben – hiszen hivatalosan nincsenek deklarált tengerjogi zónák a kontinens körül – megrajzolt 200 tengeri mérföldes sávval, viszont egészen eddig a vonalig elismerte az ausztrál igényeket.⁴⁹ Ennek megfelelően Ausztrália olyan kontinentális talapzatra vonatkozóan is gyakorol szuverenitást, amely az Antarktisi Szerződésrendszer területi hatálya alatt áll. Egyetlen állam sem kritizálta a CLCS állásfoglalásának ezen részét, így arra a következtetésre juthatunk, hogy az állami szuverenitás ilyen jellegű kiterjesztése nem ellentétes az 1959-es egyezményvel, vagy legalábbis egészen addig nem fog problémát okozni, ameddig a szuverenitás-gyakorlás csak névleges, és a kiaknázás tekintetében Ausztrália tartja magát az 1991-es madridi protokollban előírt időszakos moratóriumhoz, majd pedig annak szigorú szabályaihoz.

Normatív értelemben a kiaknázási moratóriumot bevezető, és a tevékenység szabályozását részletező madridi jegyzőkönyv⁵⁰ ellent mond az UNCLOS-nak, amely kimondja, hogy a nemzeti szuverenitáson kívül eső tengerfenék, tenger alatti terület csak békés célú használat tárgya lehet, amelyet a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság felügyelete alatt ki lehet aknázni. Ezt a területet emberiség közös örökségeként szabályozza az UNCLOS.⁵¹ Ezzel szemben az Antarktisz esetében elviekben – még – nincs állami szuverenitás alá eső kontinentális talapzat, tengerfenék. Itt kapcsolódnak be a döntéshozattal kapcsolatos problémák is, ugyanis az UNCLOS szerint a terület a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság joghatósága alatt áll, az Antarktisi Szerződésrendszer (Antarctic Treaty System – ATS) szerint pedig a Konzultatív Gyűlés, a Bizottság, valamint a Környezetvédelmi Bizottság jogosult a területre nézve jogi szabályok kialakításában eljárni. Ha az UNCLOS XII. részében foglalt, a tengeri környezet védelmének általános kötelezettségéből indulunk ki, akkor igazolható az Antarktisi Szerződésrendszer környezetvédelemre és kiaknázásra

⁴⁷ A dokumentumok megtalálhatóak: Forrás (2012.08.28.):

http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_au.htm

⁴⁸ New Zealand Submission to the Commission on the Limits of the Continental Shelf pursuant to article 76(8) of the United Nations Convention on the Law of the Sea. 19 April 2006.

Nagy Britannia a sok vitát okozó Falkland-szigetek körüli kontinentális talapzat esetében is benyújtotta beadványát, ennek kapcsán viszont még nem született meg a CLCS állásfoglalása. Submission to the Commission on the Limits of the Continental Shelf pursuant to Article 76, paragraph 8 of the United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 in respect of the Falkland Islands, and South Georgia and the South Sandwich Islands. 11 May 2009. Forrás (2011.11.22.): http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/gbr45_09/gbr2009fgs_executive%20summary.pdf.

⁴⁹ Continental Shelf Submission of Australia, para. 53.

⁵⁰ Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty (Madrid Protocol) *ILM*, 30 1991, 1455. p.

⁵¹ UNCLOS 136. cikk.

vonatkozó szigorúbb szabályrendszere, viszont az UNCLOS 311. cikkének (6) bekezdése azt is előírja, hogy a részes államok⁵² egyetértének abban, hogy az *emberiség közös örökségének* a 136. cikkben meghatározott alapelve tekintetében nem alkalmaznak módosítást, valamint nem lesznek tagjai olyan megállapodásnak, amely ezt sérti. Ez a problémakör független attól, hogy esetleg magát az Antarktisz, mint kontinent és környékét, az emberiség közös örökségének lehet-e tekintetni vagy sem, hiszen ebben a cikkben a tengerfenékről van szó, amely az UNCLOS 136. cikke szerint *ipso iure* ennek tekintendő.⁵³

Jelenleg azonban, ha az Antarktisz övező vízterület alatti általaj tengerfenékként emberiség közös örökségeként minősítjük, tehát úgy vesszük, hogy az Antarktisznak nincs saját kontinentális talapzata, mint tengerjogi zóna, akkor a fentebb leírtak fényében is kijelenthetjük: az 1991-es madridi jegyzőkönyv 7. cikke megsérti az UNCLOS azon rendelkezéseit, amelyek lehetővé teszik a tengerfenék kiaknázását, hiszen az előbbi minden ásványkincset érintő kereskedelmi célú kiaknázást tilt.⁵⁴

4.3. Az emberiség közös örökségének elvei a tengerfenéken kívüli területeken

Az Arktiszon a szuverenitás kérdésében elmondható, hogy a szárazföldön kívüli tengerrészek a tengerjog szabályai szerint állnak állami uralom alatt, illetve zajlik az eljárás, amellyel a kontinentális talapzat külső határai is megvonásra kerülhetnek, így tulajdonképpen csak az ezen felül maradó tengerfenék esik majd az emberiség közös örökségének kategóriája alá. Nem így az Antarktisz, ahol ugyan igénymoratórium áll fenn a szárazföld feletti szuverenitás tekintetében, de még a tengerfenék területi hatálya is kérdéses. Mindenesetre az a tény, hogy a döntéshozó szerv tagjait, és azok jogait is aszerint különböztetik meg, hogy az adott államnak 1958 előtt álltak-e fenn területi igényei vagy sem, nem arra utal, hogy arról véglegesen lemondtak volna.⁵⁵

Az erőforrások közös kezelése az Antarktiszon elviekben biztosított, azonban a történelmi előzmények birtokában ez kizárólag annak köszönhető, hogy környezetvédelmi kérdésekben való egyet nem értés miatt 1991-ben 50 éves moratóriumot vezettek be, viszont mivel a fő döntéshozó szerv, a Konzultatív Gyűlés is, már csak összetétele miatt sem az emberiség, hanem inkább az államok egy csoportjának, főként a területi igénnyel bírónak kedvez, így a gyakorlatban is valószínű ez a paradox helyzet csapódik majd le. Tekintettel arra, hogy az Arktiszon nincs közös szerv, ismerve egyes államok

⁵² Az USA a legfőbb állam, amelyik nem részese az UNCLOS-nak, de az ATS összes egyezményének igen. Forrás (2012.01.19.): http://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e és http://www.un.org/Depts/los/reference_files/status2010.pdf

⁵³ VIDAS, Davor: *Emerging Law of the Sea Issues in the Antarctic Maritime Area: a Heritage for the New Century?* *Ocean Development & International Law*, 2000/31, 206. p.

⁵⁴ SCOTT 2009, 8. p.

⁵⁵ A konzultatív tagok (*Consultative Parties*) azok az államok, amelyek az Antarktisz Szerződést megkötötték, és azok, akik kutatást végeznek a területen. Ezzel szemben a nem konzultatív tagok (*non-Consultative Parties*) részt vesznek ugyan a Konzultatív Gyűlés ülésein, de a döntéshozatalban – szavazati jog hiányában – nem. Ezek az államok gyakran csak az 1959-es szerződésben részesek. AT IX. cikk 2.; AUBURN 1982, 147-54. p.

nyersanyagéhségét, bizton állítható, hogy hasonló rendelkezések nem fognak egyhamar napvilágot látni, hiszen még közös környezetvédelmi standardokban sem tudnak megállapodni. Az pedig, hogy a nyersanyag-versenyben a kizárólagos gazdasági jogokról bármely állam is lemondjon az egyébként neki járó kontinentális talajzaton, vagy akár egyéb területeken, kizárt.

Az Antarktisz – és a déli szélesség 60 szélességi fokától délre eső terület – demilitarizált zóna az Antarktisz Szerződés I. és V. cikke alapján. Az Arktisz ezzel szemben a hidegháború óta jelentős katonai támaszpontok otthona, és ez az utóbbi években csak fokozódott mind Kanada, mind az USA és Oroszország részéről.⁵⁶ Gyakorlatilag kizárt, hogy ezeket felszámolják, és demilitarizálnák a térséget.

5. Konklúzió

A sarkvidékek esetén hasznos lenne az emberiség közös öröksége elvének alkalmazása, ha megbékélünk a tudattal, hogy a területek gazdasági tevékenységek színhelyei, mert így legalább egységes környezetvédelmi előírások kerülnének érvényre, és egy kezelőszerv felügyelné a munkálatokat. Meglehetősen utópisztikus azonban az elképzelés, hogy ebbe az államok beleegyezzenek, főként, hogy jelenleg egyik területen sem lehet még azt se tudni, hogy a tengerfenék hol kezdődik, illetve végződik, ráadásul az Antarktiszon a kiaknázási moratórium környezetvédelmi szempontból sokkal hatékonyabb, mint bármilyen jól felügyelt gazdasági tevékenység. Ilyen kaotikus viszonyok között pedig nincs is értelme arról beszélni, hogy az emberiség közös örökségének rezsimjét miként lehetne alkalmazni a térség többi elemére. Egyelőre célratörőbb az emberiség közös gondjaként (*common concern for humanity*) szabályozni a területeket, ha nem is egy speciális közös kezelőszerv felügyelete alatt, de legalább – a közös jellemzők okán – közös környezetvédelmi elvek mentén.

⁵⁶ NGUYEN, Hanh-Kieu Florence: Security in the Arctic. *Défense nationale et sécurité collective*, February 2009, 36-44. p.